

მიგრაციის გავლენა ეროვნული იდენტობის ფორმირებაზე: ეთნოლოგიური და სოციალურ-პოლიტიკური ხედვა საქართველოს მაგალითზე

მარიამ გალდავა

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი,
საქართველო

აბსტრაქტი

თანამედროვე გლობალიზაციის ეპოქაში მიგრაცია იქცა ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სოციალურ მოვლენად, რომელიც გავლენას ახდენს როგორც ინდივიდუალურ, ისე კოლექტიურ იდენტობაზე. მოცემული ნაშრომის მიზანია მიგრაციის პროცესების გავლენის გაანალიზება ეროვნული იდენტობის ფორმირებისა და ტრანსფორმაციის კონტექსტში. კვლევა ეფუძნება ინტერდისციპლინურ მიდგომას და აერთიანებს ეთნოლოგიურ, სოციოლოგიურ და პოლიტიკურ პერსპექტივებს. ეთნოლოგიური ანალიზის ფარგლებში შესწავლილია კულტურული ადაპტაციისა და ტრადიციების შენარჩუნების მექანიზმები, ხოლო სოციოლოგიური ასპექტი აქცენტს აკეთებს მიგრანტთა სოციალურ ურთიერთობებსა და საზოგადოებაში ინტეგრაციის დონეზე. პარალელურად, პოლიტიკურ-ანალიტიკური ხედვა იკვლევს სახელმწიფოსა და პოლიტიკური დისკურსის როლს ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებაში. ნაშრომი აჩვენებს, რომ მიგრაცია იწვევს როგორც იდენტობის დაკარგვის რისკებს, ასევე მისი განახლებისა და გამდიდრების შესაძლებლობებს. შედეგად, ეროვნული იდენტობა წარმოჩინდება როგორც დინამიკური და მუდმივად გარდამავალი კონსტრუქცია, რომელიც მიგრაციული პროცესების გავლენით ახალ ფორმებს იძენს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქართული დიასპორების გამოცდილებას, რაც იძლევა შესაძლებლობას გაანალიზდეს იდენტობის შენარჩუნებისა და ტრანსფორმაციის უნიკალური მექანიზმები.

საკვანძო სიტყვები: მიგრაცია, ეროვნული იდენტობა, ინტერდისციპლინური მიდგომა, ეთნოლოგიური პერსპექტივა, სოციალურ-პოლიტიკური გავლენა.

შესავალი

მიგრაცია წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მასშტაბურ და კომპლექსურ პროცესს, რომელიც თანამედროვე მსოფლიოს სოციალურ, პოლიტიკურ და კულტურულ გარდაქმნებში უმთავრეს როლს ასრულებს.¹ გლობალიზაციის შედეგად მიგრაციული ნაკადები იწვევენ რადიკალურ ცვლილებებს, როგორც ინდივიდებისა და ოჯახების, ისე მთლიანად საზოგადოებების ცხოვრებაში.² ამ პროცესმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ეროვნული იდენტობის აღქმაზე, რაც თანამედროვე სოციალური მეცნიერებების ერთ-ერთ ყველაზე დისკუსიურ და მნიშვნელოვან კვლევის ობიექტად იქცა.

ეროვნული იდენტობა, როგორც კულტურული, ისტორიული და პოლიტიკურ-სოციალური კონსტრუქცია, მიგრაციის პირობებში განიცდის გამოწვევებსა და ტრანსფორმაციულ პროცესებს. მიგრაციის შედეგად ფორმირდება ახალი იდენტობები, იცვლება მიგრანტთა და მკვიდრ ხალხთა ურთიერთობები, რაც ხშირად იწვევს სოციო-კულტურულ დაპირისპირებებს, თუმცა იქმნება ახალი ინტეგრაციული და ჰიბრიდული

¹ Castles, S., and Miller, M. J., „The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World”, Guilford Press, 2009. გვ.102.

² Vertovec, S., "Super-diversity and its implications", Ethnic and Racial Studies, Vol. 30, No. 6, 2007. გვ. 1024–1054.

მოდელზე. შესაბამისად, მიგრაციისა და იდენტობის ურთიერთქმედების მრავალფეროვანი ასპექტების გაანალიზება მნიშვნელოვანია როგორც ეროვნულ, ისე გლობალურ კონტექსტში.

აღსანიშნავია, რომ ეროვნული იდენტობის შესწავლა გლობალური და ადგილობრივი ფაქტორების სინთეზს მოითხოვს, რის გამოც ინტერდისციპლინური მიდგომა, რომელიც ერთდროულად იყენებს ეთნოლოგიის, სოციოლოგიის და პოლიტოლოგიის მეთოდებსა და თეორიებს, იძლევა ყველაზე გამართული და სიღრმისეული კვლევის საშუალებას. აღნიშნულ ნაშრომში, მიგრაციის გავლენა ეროვნული იდენტობის ფორმირებაზე, განიხილება სწორედ ამ ინტერდისციპლინური ხედვიდან გამომდინარე, რაც საშუალებას გვაძლევს გამოვაველინოთ, როგორც ინდივიდუალური, ისე კოლექტიური იდენტობის ტრანსფორმაციის პროცესი.

ამასთან, ნაშრომი იკვლევს სახელმწიფოს პოლიტიკურ როლს და საზოგადოებრივი განწყობების დინამიკას, რაც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ეროვნული ცნობიერებისა და მიგრანტთა ინტეგრაციის საკითხზე.

საქართველოს მაგალითი განსაკუთრებით საინტერესოა, რადგან ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში ქვეყნის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ემიგრაციაში იმყოფება, რაც იწვევს როგორც ინდივიდუალური იდენტობის, ისე ეროვნული ერთიანობის სტრუქტურულ ცვლილებებს.³ დიასპორული პრაქტიკები, კულტურული ადაპტაციის ფორმები და თვითიდენტიფიკაციის ახალი მოდელები იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას, შესწავლილ იქნეს ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციის მექანიზმები გლობალიზაციის პირობებში.

საზოგადოებრივ და სამეცნიერო ინტერესთა გათვალისწინებით, აღნიშნული ნაშრომი მნიშვნელოვანი და აქტუალურია, როგორც საქართველოსთვის, ისე იმ ქვეყნებისთვის, სადაც მიგრაციის დინამიკამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა საზოგადოებრივ, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სხვა პროცესებზე.

თემის აქტუალობა და საკვლევი საკითხის მნიშვნელობა

მიგრაცია თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთ ცენტრალურ სოციალურ მოვლენად იქცა. გლობალიზაციის, ეკონომიკური უთანასწორობისა და რეგიონული კონფლიქტების ფონზე, ადამიანთა გადაადგილება არა მხოლოდ დემოგრაფიულ, არამედ კულტურულ და იდენტურ ცვლილებებსაც განაპირობებს.⁴ სწორედ ამ პროცესში იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ეროვნული იდენტობის საკითხი, რომელიც მიგრაციულ კონტექსტში განიცდის გადახედვას, გარდაქმნასა და ახალი ელემენტების ინტეგრაციას.⁵

ამ პროცესის გააზრება საშუალებას იძლევა გავიგოთ, როგორ იცვლება ეროვნული ჩვენება გლობალური მობილობის პირობებში, და როგორ შეიძლება სახელმწიფომ და საზოგადოებამ ხელი შეუწყოს დიასპორის კულტურულ ინტეგრაციას ისე, რომ არ დაიკარგოს ეროვნული თვითმყოფადობა.

გარდა ამისა, აღნიშნული საკითხი მნიშვნელოვანია ეთნოლოგიური თვალსაზრისითაც, რადგან იძლევა საშუალებას შევისწავლოთ კულტურული ადაპტაციის სტრატეგიები და

³ გამყრელიძე, მ., „მიგრაციის სოციალური შედეგები საქართველოში“, 12 „სოციალური მეცნიერებების ჟურნალი“, 2018. გვ. 34-36.

⁴ Castles, S., and Miller, M. J., „The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World“, Guilford Press, 2009. გვ.1.

⁵ Hall, S., „Cultural Identity and Diaspora“, Routledge Publishing House, 1990. გვ.235.

ტრანსნაციონალური იდენტობის ფორმირების მექანიზმები.⁶ სოციალური მეცნიერებების ფარგლებში კი კვლევა ავსებს ცოდნის იმ ხარვეზს, რომელიც შეეხება იდენტობის პოლიტიკისა და მიგრაციის ურთიერთქმედების ანალიზს, რომელიც XXI საუკუნის გლობალურ საზოგადოებაში სულ უფრო პრიორიტეტული ხდება.⁷

ამრიგად, მიგრაციისა და ეროვნული იდენტობის ურთიერთდამოკიდებულების გააზრება ხელს უწყობს როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ დონეზე მნიშვნელოვანი დასკვნების გამოტანას მათ შორის, კულტურული მრავალფეროვნების პატივისცემის, ინტეგრაციის პოლიტიკისა და ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნების თვალსაზრისით.⁸

კვლევის მეთოდოლოგია

მოცემული ნაშრომი ეფუძნება ინტერდისციპლინური კვლევის მიდგომას, რომელიც აერთიანებს ეთნოლოგიის, სოციოლოგიისა და პოლიტიკური მეცნიერებების თეორიებსა და მეთოდებს. ასეთი მიდგომა განპირობებულია კვლევის საგნის კომპლექსურობით. მიგრაცია ერთდროულად სოციალური, კულტურული და პოლიტიკური მოვლენაა, რომელიც მოითხოვს მრავალგანზომილებიან და ინტეგრირებულ კვლევას.

ნაშრომში გამოყენებულია ხარისხობრივი კვლევის მეთოდები, რომლებიც მიზნად ისახავს ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციის პროცესის სიღრმისეულ გაანალიზებას. გამოყენებულია შემდეგი მიდგომები:

1. Case study (შემთხვევის შესწავლის მეთოდი) - ამ მიდგომით დეტალურად გაანალიზებულია კონკრეტული დიასპორული თემის (მაგალითად, ქართული დიასპორა ევროპაში) გამოცდილება, რომელიც ასახავს მიგრაციის გავლენას ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებასა და ტრანსფორმაციაზე. შემთხვევის შესწავლა მოიცავს კულტურულ პრაქტიკებს, სოციალურ ურთიერთობებს და სახელმწიფო პოლიტიკასთან ურთიერთდამოკიდებულებებს.
2. Comparative analysis (შესადარებელი ანალიზის მეთოდი) - გამოყენებულია იმისათვის, რომ შეადაროს სხვადასხვა ქვეყნებში მცხოვრები მიგრანტების იდენტობის ფორმირების თავისებურებები და გამოავლინოს კულტურული ადაპტაციის განსხვავებული მოდელები. აღნიშნული მიდგომა იძლევა საშუალებას გაანალიზდეს, რა გავლენას ახდენს მიმღები ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური გარემო მიგრანტთა თვითიდენტიფიკაციაზე.
3. სემიოტიკური ანალიზის მეთოდი - გამოყენებულია შესაფასებლად, როგორ აისახება ეროვნული იდენტობა ენაში, ტრადიციებში და ა.შ. აღნიშნული მეთოდი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იდენტობის არაცნობიერი შრეების შესასწავლად, რაც ავლენს მიგრანტთა თვითიდენტიფიკაციის სიღრმისეულ მექანიზმებს.
4. დოკუმენტური ანალიზის მეთოდი - შესწავლილია სახელმწიფო მიგრაციის პოლიტიკის დოკუმენტები, დიასპორული ორგანიზაციების ანგარიშები და მედია-რესურსები, რაც აჩვენებს მიგრაციის სოციალურ - პოლიტიკურ კონტექსტს.

მეთოდოლოგია ეფუძნება სოციალური იდენტობის თეორიას და კულტურათმცოდნეობის კომუნიკაციის მოდელს, რომლებიც საშუალებას იძლევიან შეისწავლონ, როგორ ყალიბდება და იცვლება ეროვნული თვითშეგნება მიგრაციულ გარემოში. კვლევა

⁶ Clifford, J., "Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century", Harvard University Press, 1997. გვ. 88.

⁷ Faist, T., „The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces”, Oxford University Press, 2000. გვ. 212.

⁸ Tajfel, H., „Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology”, Cambridge University Press, 1981. გვ.255.

ინტერდისციპლინური მიდგომით შესრულდა, რაც იძლევა შესაძლებლობას ერთდროულად შეფასდეს კულტურული ადაპტაციის დონე, იდენტობის შენარჩუნების სტრატეგიები და სახელმწიფო პოლიტიკის გავლენა ამ პროცესებზე.

მიღებული მონაცემები გაანალიზდა სემიოტიკური ანალიზის, თემატური ანალიზისა და შედარებითი შეფასების მეთოდებით. ეს მეთოდები უზრუნველყოფს როგორც ინდივიდუალურ გამოცდილებათა, ისე საერთო ტენდენციების გამოვლენას. კვლევის შედეგები მნიშვნელოვან თეორიულ და პრაქტიკულ საფუძველს ქმნის, რაც ხელს უწყობს ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციის უფრო ღრმა გაგებას მიგრაციული პროცესების კონტექსტში და ასახავს ამ პროცესების გავლენას სოციალურ და პოლიტიკურ რეალობაზე.

1. ეროვნული იდენტობის თეორიული საფუძვლები მიგრაციის კონტექსტში

ეროვნული იდენტობის კვლევა წარმოადგენს კომპლექსურ და მრავალგანზომილებიან სფეროს, რომელიც მოიცავს სხვადასხვა თეორიასა და მიდგომას, რომლებიც ხსნიან, თუ როგორ ყალიბდება, ინარჩუნებს და გარდაიქმნება ერის ან ეთნიკური ჯგუფის თვითაღქმა ისტორიულ, სოციალურ და კულტურულ კონტექსტში.

ანგლო-ირლანდიელი პოლიტოლოგი და ისტორიკოსი, ბენედიქტ ანდერსონი, თვლიდა, რომ ერია „წარმოსახვითი საზოგადოება“, კულტურული კონსტრუქცია, რომელიც ადამიანებს ერთი ჯგუფის წევრებად წარმოჩენს, მიუხედავად იმისა, რომ მათ შორის ფიზიკური ურთიერთობა ყოველთვის არ არსებობს.

თანამედროვე ბრიტანელი მეცნიერი, ლონდონის უნივერსიტეტის სოციოლოგიის პროფესორი, ენტონი დევიდ სმითი კი ეროვნულ იდენტობას ეთნო-სიმბოლურ ხედვაში განიხილავდა, სადაც ეროვნული იდენტობა მოიცავს ეთნიკური მეხსიერების, მითების, სიმბოლოებისა და ისტორიული ნარატივების სისტემას. მიგრაციის პირობებში, სმითის თეორიის მიხედვით, ეს ელემენტები ცოცხლდება, იცვლება და განაპირობებს მიგრანტთა იდენტობის შენარჩუნებასა და ადაპტაციას.⁹

სტიუარტ ჰოლი, მარქსისტული მიმართულების კულტურისა და მასობრივი კომუნიკაციების ბრიტანელი სოციოლოგი თავის ნაშრომებში იდენტობას უწოდებს ჰიბრიდულ და მუდმივად გარდამავალი ბუნების მქონე პროცესს, რომელიც სოციალური და კულტურული გავლენების შედეგად მუდმივად იცვლება. მისი შეხედულებით, მიგრაცია ახალ იდენტობებს ამუშავებს, რომლებიც სინთეზირებს წარსულის მეხსიერებასა და თანამედროვე გამოცდილებებს.¹⁰

ამ თემაზე საუბრისას, აღსანიშნავი თეორიული ჩარჩოა “სოციალური იდენტობის თეორია”. ის შექმნა ჰენრი ტაჯფელმა, მოგვიანებით კი გააღრმავა ჯონ ტერნერმა. თეორია ცდილობს ახსნას, როგორ და რატომ იდენტიფიცირდება ინდივიდი ჯგუფთან და როგორ მოქმედებს ეს იდენტიფიკაცია სოციალურ ქცევასა და დამოკიდებულებებზე.¹¹

ეროვნული იდენტობისა და მიგრაციის საკითხთა შესწავლაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს ქართულ აკადემიურ საზოგადოებას, რომლის კვლევები ავსებს საერთაშორისო თეორიულ დისკურსს ადგილობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით. მაგალითად, ლ. ბაქრაძე აღნიშნავს, რომ ეროვნული თვითშეგნება არის დინამური და მრავალშრიანი პროცესი, რომელსაც გააჩნია როგორც გლობალური, ისე ადგილობრივი სოციალურ-

⁹ Smith, A. D., „Ethno-Symbolism and Nationalism: A Cultural Approach”, Routledge Publishing House, 2009. გვ.54.

¹⁰ Hall, S., „Cultural Identity and Diaspora,” Framework, no. 36, 1996, გვ. 222–237.

¹¹ Tajfel, H., and Turner, J., „An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, Austin W. G. & Worchel S. (Editors), in The Social Psychology of Intergroup Relations, Brooks/Cole, 1979. გვ. 33–47.

კულტურული ფაქტორების გავლენა.¹² თ. ნოზაძის კვლევები ხაზს უსვამს ქართული დიასპორის სპეციფიკურ ადაპტაციურ მექანიზმებს, რომელშიც ენას, რელიგიას და კულტურულ პრაქტიკებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მ. კობახიძე მიმოიხილავს ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციას მიგრაციისა და სახელმწიფოს პოლიტიკის ურთიერთქმედების ფარგლებში, სადაც პირადი და საზოგადოებრივი ფაქტორები ერთიანდებიან.¹³

ამრიგად, დასავლური და ქართული თეორიები გვაძლევს საშუალებას უკეთ შევისწავლოთ ეროვნული იდენტობა მიგრაციის პროცესში.

2. მიგრაცია და ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაცია

მიგრაცია არა მხოლოდ დემოგრაფიული ან ეკონომიკური მოვლენა, არამედ ღრმა სოციალური და კულტურული პროცესია, რომელიც გარდაქმნის როგორც ინდივიდუალურ, ისე კოლექტიურ იდენტობებს. თანამედროვე გლობალიზაციის ეპოქაში, როდესაც საზღვრები თანდათან კარგავს თავის ტრადიციულ მნიშვნელობას, მიგრაცია იძენს ახალი ტიპის სიმბოლურ ფუნქციას ის ხდება იდენტობის დინამიკის კატალიზატორი და კულტურათშორისი კომუნიკაციის სივრცე.¹⁴

ენტონი გიდენსის აზრით, თანამედროვე საზოგადოებაში იდენტობა უკვე არ არის მემკვიდრეობით მოცემული, არამედ კონსტრუქციული პროცესია, რომელიც ინდივიდმა უნდა შექმნას ყოველდღიურ სოციალურ ურთიერთობებში.¹⁵ მიგრანტებისთვის კულტურული სივრცის ცვლილება ხშირად იწვევს მნიშვნელოვან გარდაქმნებს. ახალ გარემოში მოხვედრისას მათ უწევთ საკუთარი იდენტობის ხელახალი გააზრება და ადაპტირება ახალი სოციალური და კულტურული რეალობის შესაბამისად. ამ პროცესში მიგრანტები ქმნიან „გარდამავალ იდენტობას“, რომელიც ერთდროულად ინარჩუნებს მათ წარსულ კულტურულ მახასიათებლებს და ინტეგრირდება მასპინძელი საზოგადოების ნორმებთან. შედეგად, მათი იდენტობა ხდება მოქნილი და ხშირად ჰიბრიდული.

სტიუარტ ჰოლის მიერ წამოყენებული იდენტობის ჰიბრიდულობის კონცეფცია ხაზს უსვამს, რომ მიგრანტთა იდენტობა მუდმივად მოქნილია და ეფუძნება კულტურათა შეჯახებასა და შერწყმას.¹⁶ კულტურული ჰიბრიდულობა ქმნის „მესამე სივრცეს“, სადაც ძველი და ახალი იდენტობის ელემენტები ერთად არსებობენ. მაგალითად, ევროპაში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ახალ კულტურასთან შეგუება არ ნიშნავს ეროვნული იდენტობის დაკარგვას - პირიქით, ეს იდენტობა ახალი გარემოს შესაბამისად იცვლება და გარდაიქმნება.

ქართველი მკვლევრები ამ პროცესს ხშირად განიხილავენ როგორც „იდენტობის რეგენერაციას“, სადაც ტრადიციული ეროვნული ნიშნები - ენა, სარწმუნოება, კულტურული ტრადიციები ინარჩუნებს ცენტრალურ როლს, თუმცა იძენს ახალ მნიშვნელობებს და ფუნქციებს.¹⁷ ლ. ბაქრაძის აზრით, ქართული ეროვნული თვითშეგნება უცხო კულტურულ გარემოში განსაკუთრებით აქტიურდება.¹⁸

¹² ბაქრაძე, ლ., „ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაცია გლობალური მობილობის პირობებში“, თბილისი, 2018. გვ. 45-60.

¹³ ნოზაძე, თ., „ქართული დიასპორის ადაპტაცია და ინტეგრაცია“, 12 თნოსი და კულტურა, 2020. გვ. 112-130. და კობახიძე, მ., „ეროვნული იდენტობის პოლიტიკა და მიგრაცია საქართველოში“, 4 საქართველოს სოციოლოგიური მიმოხილვა, 2019. გვ. 88-105.

¹⁴ Castles, S. & Miller, M., „The Age of Migration“, Palgrave Macmillan Publishing House, 2020. გვ. 42.

¹⁵ Giddens, A., „Modernity and Self-Identity“, Polity Press, 1991. გვ.70.

¹⁶ Hall, S., „Cultural Identity and Diaspora“, Routledge Publishing House, 1996. გვ.110-115.

¹⁷ ნოზაძე, თ., „მიგრაცია და ეროვნული ცნობიერება“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2017. გვ. 45.

¹⁸ ბაქრაძე, ლ., „გლობალიზაცია და ეროვნული თვითშეგნება“, სამეცნიერო მიმოხილველი, 2019. გვ.83.

მიგრაციის გავლენა ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაციაზე მჭიდროდ არის დაკავშირებული სოციალურ-პოლიტიკურ გარემოსთანაც. სახელმწიფო პოლიტიკა და დიასპორული ორგანიზაციების საქმიანობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს, როგორ აღიქვამს მიგრანტი საკუთარ ეროვნულ კუთვნილებას.¹⁹ დასავლურ კვლევებში ხშირად აღნიშნულია, რომ პოლიტიკის ჩარჩოები, რომლებიც ხელს უწყობენ კულტურულ მრავალფეროვნებას, ქმნის უფრო პოზიტიურ პირობებს იდენტობის მრავალშრიანი მოდელისთვის, მაშინ როცა ასიმილაციური მიდგომები პირიქით - ამცირებს კულტურულ თვითგამოხატვას.²⁰

საქართველოს მაგალითზე შეგვიძლია დავინახოთ, რომ ემიგრაციამ ერთდროულად წარმოშვა იდენტობის შენარჩუნებისა და ცვლილების ტენდენციები. ერთი მხრივ, მიგრანტები ინარჩუნებენ ეროვნულ სიმბოლოებსა და ტრადიციებს, მეორე მხრივ კი, ცხოვრების ახალი პირობები ხშირად იწვევს ღირებულებების გადახედვას და ახალი თვითაღქმის ჩამოყალიბებას. შედეგად, ჩნდება „ტრანსნაციონალური იდენტობის“ ფენომენი მდგომარეობა, სადაც ინდივიდი ერთდროულად ეკუთვნის ორ ან მეტ კულტურულ სივრცეს.²¹

მაგალითი: ქართველი ემიგრანტების იდენტობის ტრანსფორმაცია ევროპაში (მაგალითად, გერმანიაში ან იტალიაში);

ბევრი ქართველი მიგრანტი, ვინც დროებით ან მუდმივად ცხოვრობს ევროპულ ქვეყნებში, გადის იმ პროცესს, როცა მისი ეროვნული იდენტობა გადაჯაჭვულია ქართული ტრადიციების, ენისა და რელიგიის შენარჩუნებასთან; ასევე, მასპინძელი ქვეყნის სოციალური წესების, ღირებულებებისა და ცხოვრების სტილის მიღებასთან.

მაგალითი რეალური ცხოვრებიდან: ქალი, რომელიც წლებია იტალიაში მუშაობს, შვილს იქ ზრდის. ოჯახში ქართულად საუბრობს, აღნიშნავს ეროვნულ დღესასწაულებს, მაგრამ მისი შვილი პარალელურად სწავლობს იტალიურად, ეთამაშება იტალიელ ბავშვებს და იტალიის მოქალაქეა.

- ბავშვის იდენტობა ასეთ სიტუაციაში ხდება მრავალშრიანი, ის ერთდროულად ქართველი და იტალიელია.
- თავად მშობელი კი დროთა განმავლობაში იძენს "მიგრანტულ იდენტობას". მასში ერთიანდება ნოსტალგია სამშობლოს მიმართ, გამოცდილება უცხოეთში და ხშირად გარკვეული შუალედური კულტურული პოზიცია.

რას გვიჩვენებს მოყვანილი მაგალითი? ეროვნული იდენტობა ცვალებადია, არ რჩება მხოლოდ ეთნოსზე ან დაბადების ადგილზე მიბმული; ის დინამიკურია და რეაგირებს ახალ სოციალურ გარემოზე; ხდება მრავალშრიანი, ადამიანი შეიძლება ერთდროულად გრძნობდეს თავს ქართველად, ევროპელად და მიგრანტად.

ამრიგად, მიგრაცია არა მხოლოდ სოციალური გადაადგილებაა, არამედ იდენტობის ცვლილების რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესი, სადაც ტრადიცია და თანამედროვე გამოცდილება ურთიერთქმედებენ. ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაცია მიგრაციულ პირობებში წარმოადგენს არა დაკარგვის, არამედ უწყვეტი გადაფასების პროცესს, რომელიც აჩენს ახალ ფორმებს კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და გამდიდრებისკენ.

¹⁹ Vertovec, S., „Transnationalism“, Routledge Publishing House, 2009. გვ. 18.

²⁰ Favell, A., „Integration and Nations: The Nation-State and Migration“, Princeton University Press, 2014. გვ. 64.

²¹ Cohen, R., „Global Diasporas: An Introduction“, Routledge Publishing House, 2008. p.98.

3. სახელმწიფო პოლიტიკა, დიასპორა და ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება

მიგრაცია საქართველოს თანამედროვე ისტორიის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ სოციალურ პროცესად იქცა. მოსახლეობის დიდი ნაწილის ემიგრაციაში ყოფნამ არა მხოლოდ დემოგრაფიულ, არამედ კულტურულ და იდენტურ შედეგებზეც მოახდინა გავლენა. სწორედ ამიტომ, ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება და დიასპორის ჩართულობა სახელმწიფოსა და სამოქალაქო სექტორის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად იქცა.

1990-იანი წლების შემდეგ, განსაკუთრებით 1992–1995 წლებში, საქართველოს მოქალაქეთა მნიშვნელოვანი ნაწილი იძულებული გახდა დაეტოვებინა ქვეყანა ეკონომიკური კრიზისისა და ომების გამო. სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა დიასპორის პირველი ტალღა საბერძნეთში, თურქეთსა და რუსეთში. ამ ქვეყნებში ქართველმა ემიგრანტებმა შექმნეს მრავალი საზოგადოება, რომლებიც ხშირად ასრულებდნენ კულტურული ცენტრების ფუნქციას. მაგალითად, ათენში დაფუძნებული „ქართული სათვისტომო“ (1996) და მოსკოვის „ქართული კულტურის ცენტრი“ (1998), სტამბოლის „ქართული ხელოვნების სახლი“, რომლებიც დღემდე აქტიურად ინარჩუნებენ ქართულ კულტურასა და ტრადიციებს.

ემიგრაციის მეორე ტალღა დაიწყო 2000-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც ქართველები უფრო მასობრივად გადავიდნენ დასავლეთ ევროპაში, განსაკუთრებით იტალიაში, გერმანიაში და საფრანგეთში. მაგალითად, იტალიაში მცხოვრები ქართველების რაოდენობა 2005 წლიდან 2020 წლამდე სამჯერ გაიზარდა, ხოლო დღეს 80 000-ზე მეტს შეადგენს.²² მათ შორის შეიქმნა ქართული ეკლესია რომში, ქართული საკვირაო სკოლა მილანში და სხვადასხვა კულტურული გაერთიანება, რომლებიც მიზნად ისახავენ ახალ თაობაში ქართული ენისა და კულტურის შენარჩუნებას.

საქართველოს სახელმწიფომ ამ პროცესების საპასუხოდ დაიწყო მიზანმიმართული პოლიტიკის ჩამოყალიბება. 2011 წელს მიღებულ იქნა „საქართველოს დიასპორასთან თანამშრომლობის სახელმწიფო სტრატეგია“, რომლის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი იყო უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეების ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნება და სამშობლოსთან კავშირის გაღრმავება.²³

სტრატეგიის ფარგლებში განხორციელდა არაერთი ინიციატივა:

- 2013 წლიდან მუშაობა დაიწყო პროგრამამ „ქართული სკოლა“, რომელიც უცხოეთში მცხოვრებ ბავშვებს სთავაზობს ონლაინ განათლებას ქართულ ენასა და კულტურაში;
- 2016 წელს ამოქმედდა პროექტი დაბრუნების ხელშეწყობისათვის, რომელიც ეხმარება ემიგრანტებს საქართველოში დაბრუნებისა და ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესში;
- 2020 წელს შეიქმნა „დიასპორის ჩართულობის ფონდი“, რომელიც ფინანსურად უჭერს მხარს უცხოეთში მოქმედ ქართულ კულტურულ ორგანიზაციებს.

კერძოდ:

- გერმანიაში, ბერლინის ქართული სათვისტომო ყოველწლიურად ატარებს კულტურულ ფესტივალებს „ქართული დღეები ბერლინში“ (2017 წლიდან

²² IOM Georgia, Migration Profile of Georgia, 2023. გვ. 22-25.

²³ „საქართველოს დიასპორა და მიგრანტთა გაერთიანებები გერმანიაში, საბერძნეთსა და თურქეთში“ მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრი, აპრილი 2014. https://migration.commission.ge/files/full_version_web_ge.pdf [უ.გ. 18.11.2025].

დღემდე), რომლებიც მოიცავს ქართული სიმღერის, ცეკვისა და ხალხური ხელოვნების გამოფენებს. ამ ღონისძიებებში მონაწილეობენ როგორც ქართველები, ისე გერმანელებიც, რაც ხელს უწყობს კულტურათშორის დიალოგს და ქართული იდენტობის პოპულარიზაციას.²⁴

- საფრანგეთში, პარიზის ქართული საკვირაო სკოლა „ქართული ენა და კულტურა“ აერთიანებს 200-მდე ბავშვს, რომლებიც სწავლობენ ქართულ ენას, ისტორიას და ტრადიციებს. აღნიშნული სკოლა სახელმწიფო სტრატეგიის ერთ-ერთი წარმატებული მაგალითია, რადგან ის პირდაპირ ფინანსდება დიასპორის საქმეთა დეპარტამენტის მიერ.²⁵
- თურქეთში, ართვინისა და ტრაპიზონის რეგიონებში მცხოვრები ეთნიკური ქართველები, ბოლო წლებში აქტიურად თანამშრომლობენ საქართველოს კულტურის სამინისტროსთან ენისა და ფოლკლორის შენარჩუნების მიზნით.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ემიგრაციის ტენდენციები დროთა განმავლობაში იცვლება, კერძოდ:

- თუ 1990-იან წლებში ემიგრაცია ძირითადად ეკონომიკური გადარჩენის სტრატეგია იყო, 2010-იან წლებში იგი გადაიქცა სოციალური მობილობის ფორმად: განათლებისა და პროფესიული ზრდის მიზნით გადაადგილება,
- ხოლო 2020-იანი წლებიდან უფრო თვალშისაცემია „ცირკულარული მიგრაცია“, როცა ემიგრანტები პერიოდულად ბრუნდებიან სამშობლოში, ინარჩუნებენ ბიზნესსა და ოჯახურ კავშირებს, რაც ახალ მნიშვნელობას ანიჭებს ეროვნული იდენტობის შენარჩუნებას ტრანსნაციონალურ სივრცეში.²⁶

2023 წლის მონაცემებით, უცხოეთში მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეების რაოდენობა შეადგენს დაახლოებით 1.5 მილიონს,²⁷ რაც ქვეყნის მოსახლეობის თითქმის მესამედი.²⁸ ამ დიასპორის მნიშვნელოვანი ნაწილი დაკავშირებულია საქართველოსთან ეკონომიკური გზებითაც. 2024 წელს ფულადი გზავნილების საერთო მოცულობამ შეადგინა 3.3 მილიარდი აშშ დოლარი, რაც პირდაპირ ასახავს დიასპორის ეკონომიკურ და სოციალურ ჩართულობას.²⁹

ეს ფაქტები ცხადყოფს, რომ ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება უკვე აღარ არის მხოლოდ კულტურული საკითხი, ის სახელმწიფო პოლიტიკის, ეკონომიკური სტრატეგიისა და საგარეო ურთიერთობების ნაწილია. დიასპორული ორგანიზაციები იქცნენ ერთგვარ „კულტურის ელჩებად“, რომლებიც საქართველოს ეროვნული თვითმყოფადობის ელემენტებს ავრცელებენ გლობალურ სივრცეში.

²⁴ Diaspora Engagement Mapping Report, Georgia, 2021. გვ.44.

https://diasporaforddevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/07/CF_Georgia.pdf [უ.გ. 19.10.2025].

²⁵ Embassy of Georgia to France, “Progress Report of the 2023 National Action Plan for Georgia’s European Union Integration”, 2023. <https://mfa.gov.ge/pfiles/files/Progress%20Reprot%20of%20the%202023%20National%20Action%20Plan.pdf> [უ.გ. 18.11.2025].

²⁶ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (Geostat), მიგრაცია, თბილისი.

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia> [უ.გ. 18.11.2025].

²⁷ World Bank. Migration and Development Brief 33.

<https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotectionandjobs/publication/migration-and-development-brief-33> [უ.გ. 18.11.2025].

²⁸ IDFI, „საქართველოს მოქალაქეთა მიგრაციის სტატისტიკა“, 2024, <https://idfi.ge/ge/statistics-of-migration-of-georgian-citizens> [უ.გ. 19.10.2025].

²⁹ ეროვნული ბანკი, ფულადი გზავნილების მიმოხილვა, 2024. <https://nbg.gov.ge/page/puladi-gzavnilebi> [უ.გ. 18.11.2025].

დასკვნა

მიგრაცია თანამედროვე საზოგადოებაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სოციალური და კულტურული მოვლენაა, რომელიც გავლენას ახდენს ეროვნულ თვითმყოფადობაზე. მიგრაციის პირობებში ეროვნული იდენტობა ხდება მოძრავი და მრავალმხრივი. იგი აღარ განისაზღვრება მხოლოდ ეთნიკური წარმომავლობით ან ტერიტორიით, არამედ ყალიბდება ყოველდღიური ქცევებით, სიმბოლოებითა და მეხსიერებით, რომლებიც გლობალურ ურთიერთობებში მონაწილეობენ.

საქართველოს მაგალითი ცხადყოფს, რომ ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში ქვეყნის დემოგრაფიული და კულტურული ლანდშაფტი მნიშვნელოვნად შეიცვალა. 1990-იანი წლებიდან დაწყებულმა ემიგრაციამ და XXI საუკუნეში გააქტიურებულმა მიგრაციულმა ნაკადებმა არა მხოლოდ მოსახლეობის გადაადგილება გამოიწვია, არამედ ეროვნული იდენტობის აღქმის ახალი ფორმებიც წარმოშვა. უცხოეთში მცხოვრებმა ქართველებმა შექმნეს ტრანსნაციონალური იდენტობის ახალი მოდელი „გლობალური ქართველობა“, რომელიც აერთიანებს ეროვნულ ფესვებს და გლობალურ კულტურულ სივრცეში ინტეგრაციის გამოცდილებას.

კვლევის შედეგების მიხედვით, ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება და ტრანსფორმაცია მჭიდროდ არის დაკავშირებული როგორც სახელმწიფო პოლიტიკასთან, ასევე საზოგადოებრივ ინიციატივებთან. ეფექტიანი დიასპორული პოლიტიკა, კულტურული პროგრამების მხარდაჭერა და განათლების სისტემაში ეროვნული ღირებულებების ინტეგრირება წარმოადგენს იმ საკვანძო ფაქტორებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ეროვნული თვითშეგნების გამყარებას მიგრაციულ გარემოში.

ამრიგად, მიგრაცია ერთდროულად შეიძლება განიხილებოდეს როგორც გამოწვევა და შესაძლებლობა. გამოწვევა, რადგან იგი ამცირებს ეროვნული იდენტობის ტრადიციულ ფორმებს, მაგრამ შესაძლებლობაც, რადგან აჩენს იდენტობის ახალი, მოქნილი და გლობალურად მდგრადი ფორმების შექმნის შანსს. საქართველოს გამოცდილება აჩვენებს, რომ ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცება და მიგრაციის პროცესებთან თანხვედრა შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო, სამეცნიერო წრეები და დიასპორული საზოგადოებები ითანამშრომლებენ საერთო კულტურული და იდენტობის პოლიტიკის გარშემო.

დასასრულს, კვლევა ადასტურებს, რომ ეროვნული იდენტობის მომავალი მიგრაციულ ეპოქაში დამოკიდებულია არა მხოლოდ გეოგრაფიაზე, არამედ კულტურულ და სემიოტიკურ ერთობაზე იმ საერთო ნარატივებზე, რომლებსაც საზოგადოება ქმნის საკუთარი წარსულის, აწმყოსა და მომავლის აღქმისას.

ბიბლიოგრაფია

1. ანდერსონი, ბენედიქტი, წარმოსახვითი საზოგადოებანი: მოსაზრებანი ნაციონალიზმის წარმოშობისა და გავრცელების შესახებ, „ენა და კულტურა“, თბილისი, 2003;
2. ბაქრაძე, ლაშა, ეროვნული იდენტობის ტრანსფორმაცია გლობალური მობილობის პირობებში. „მერიდიანი“, თბილისი, 2021;
3. გამყრელიძე, მ., „მიგრაციის სოციალური შედეგები საქართველოში“, 12 „სოციალური მეცნიერებების ჟურნალი“, 2018;
4. კობახიძე, მიხეილ, ქართული ეროვნულობის ისტორიული კონსტრუქციები და მიგრაცია. „მერიდიანი“, თბილისი, 2020;
5. ნოზაძე, თამაზ, „ეთნიკური მიგრანტების ინტეგრაცია და ადაპტაცია საქართველოში.“ სოციალური კვლევები, #3, 2019;
6. ეროვნული ბანკი. ფულადი გზავნილების მიმოხილვა, 2024, <https://nbg.gov.ge/page/puladi-gzavnilebi> [უკანასკნელად გადამოწმდა 18.11.2025];
7. „საქართველოს დიასპორა და მიგრანტთა გაერთიანებები გერმანიაში, საბერძნეთსა და თურქეთში“ მიგრაციის პოლიტიკის განვითარების საერთაშორისო ცენტრი, აპრილი 2014. https://migration.commission.ge/files/full_version_web_ge.pdf [უკანასკნელად გადამოწმდა: 18.11.2025];
8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (Geostat), მიგრაცია <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia> [უკანასკნელად გადამოწმდა 18.11.2025];
9. ინფორმაციის თავისუფალი განვითარების ინსტიტუტი IDFI, საქართველოს მოქალაქეთა მიგრაციის სტატისტიკა, 2024. <https://idfi.ge/ge/statistics-of-migration-of-georgian-citizens> [უკანასკნელად გადამოწმდა: 18.11.2025];
10. Anderson, Benedict, Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso, 1983;
11. Castles, Stephen & Miller, Mark J., The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. New York: Palgrave Macmillan, 2020;
12. Cohen, Robin, Global Diasporas: An Introduction. London: Routledge, 2008;
13. Favell, Adrain, „Integration and Nations: The Nation-State and Migration“, Princeton University Press, 2014;
14. Giddens, Anthony, Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press, 1991;
15. Hall, Stuart, „Cultural Identity and Diaspora.“ In: Jonathan Rutherford (ed.), Identity: Community, Culture, Difference. London: Lawrence & Wishart, 1990;
16. Smith, Anthony D., Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach. London: Routledge, 2009;
17. Tajfel, Henri, & Turner, John, „The Social Identity Theory of Intergroup Behavior.“ In: Stephen Worchel & William G. Austin (eds.), Psychology of Intergroup Relations. Chicago: Nelson-Hall, 1986;
18. Vertovec, Steven, Transnationalism. London: Routledge, 2009;
19. World Bank. Migration and Development Brief 33:
<https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotectionandjobs/publication/migration-and-development-brief-33> [უკანასკნელად გადამოწმდა 18.11.2025];

20. Diaspora Engagement Mapping Report, Georgia, 2021. https://diasporaforddevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/07/CF_Georgia.pdf [უკანასკნელად გადმოწმდა: 19.10.2025];
21. Embassy of Georgia to France, “Progress Report of the 2023 National Action Plan for Georgia’s European Union Integration”, 2023.
<https://mfa.gov.ge/pfiles/files/Progress%20Reprot%20of%20the%202023%20National%20Action%20Plan.pdf> [უკანასკნელად გადმოწმდა 18.11.2025].